

LIBRIS

We know
books

Jacky Israël este medic pedi-
atru, neonatolog și tată a doi
copii. De mai bine de 20 de
ani, el analizează rolul pater-
nității și oferă consiliere ta-
ților din ultimele generații.
Jacky Israël este preocupat
inclusiv de poziția taților ca
urmare a separării familiei
sau în familiile recompuse.

Dr. Jacky Israël

TATA ȘI COPILUL: MANUAL DE UTILIZARE PENTRU TAȚI

Traducere din limba franceză și note
de Mihaela Dobrescu

philobio

Introducere

TATĂL: UN ROL DE ASUMAT

Figura tatălui reprezintă un subiect la modă și numeroase lucrări își propun să-i zugrăvească portretul ideal. Oare trebuie să respecti regulile societății de azi și să îndeplinești toate poruncile personalului specializat sau ale mamelor pentru a deveni un tată-model? În ceea ce mă privește, nu pun problema în acești termeni, întrucât nu sunt de părere că un bărbat trebuie să urmeze niște instrucțiuni pentru a-și lua în primire rolul de tată, așa cum niciun copil nu se poate dezvolta armonios dacă îndeplinește în mod disciplinat dorințele părinților săi. Bărbaților le place să acționeze după propria lor voință, nu să se supună cuiva, așa că e inutil să încerci să le dictezi un anumit comportament și să ai pretenția să se conformeze unor criterii care li se par lipsite de interes, dacă în final nu au o miză personală. Cartea aceasta este rodul nenumăratelor întrebări de ordin personal sau profesional inspirate de întâlniri pe care le-am avut zi de zi în cariera mea de medic pediatru. Toate acestea mi-au stârnit interesul pentru latura concretă a paternității – și nu cea teoretică, prea puțin adaptată realității – și m-au făcut să caut răspunsuri la frământările taților.

La începutul carierei mele, am avut de-a face mai ales cu mame care veneau cu copiii la consultații de rutină sau

când aceștia erau bolnavi. Pe atunci, vedeam doar din când în când câte un tată, în vreme ce astăzi e ceva frecvent. Deși nu era nimic neobișnuit în faptul că tații nu luau parte la consultații, era totuși surprinzător ce aveau de zis mamele despre ei. Majoritatea îmi spuneau că partenerii lor erau prea ocupați cu munca, iar unele se plângeau de lipsa de susținere din perioada postnatală. La polul opus, când tatăl se implica mai mult în creșterea copilului, mama avea adesea o atitudine critică față de felul lui de a face lucrurile, reproșându-i faptul că e neîndemânatic cu bebelușul sau că nu reacționează cum trebuie în relația cu copiii mai mari. Cel mai mult m-a surprins atitudinea anumitor bărbați extrem de implicați în toate etapele procreării asistate medical: de la concepție, care putea fi rezultatul unor ani întregi de încercări, până la naștere și chiar și după. Unii dintre ei le ofereau partenerelor un sprijin de neclintit și se implicau cu adevărat în îngrijirea copilului. În fine, am mai cunoscut și tați care-și căutau locul și voiau să le imite pe mame întru totul, mergând până într-acolo încât practic le luau locul, ceea ce m-a surprins din cale-afară...

Impresiile acumulate atunci m-au făcut să reflectez la adevăratul rol al tatălui. Am încercat să aflu mai multe și, timp de un an, în fiecare lună, am organizat la cabinetul meu o întâlnire cu un grup de tați. Mi s-a părut important să le dau cuvântul, în absența partenerelor de viață, pentru a vedea cum stau lucrurile și din punctul lor de vedere și pentru a le răspunde la întrebări în calitate de pediatru, de tată și de bărbat. Astfel, au avut ocazia să vorbească nestingheriți despre greutățile întâmpinate, cu atât mai mult cu cât adesea s-au regăsit în spusele celorlalți participanți la discuții. La început, s-au axat pe așteptările pe care partenerele lor le aveau de la ei în privința copilului. Majoritatea se conformau fără probleme

acestor exigențe, fie pentru a le face plăcere, fie pentru a fi lăsați în pace. Apoi au vorbit despre relația dificilă cu propriul tată, în copilărie, ba chiar, în câteva cazuri, despre violența la care fuseseră supuși și ale cărei urmări se răsfrângeau asupra comportamentului lor de adulți. Puțin câte puțin, bărbații s-au eliberat atât de ordinele venite din partea mamelor, cât și de propriul lor trecut, chiar cu riscul de a fi în dezacord cu partenera. De-a lungul acestor întâlniri, s-a conturat importanța primordială a relației de cuplu, cu efectele sale benefice asupra copilului, atunci când ea funcționează bine. Ultima noastră întâlnire a fost dovada perfectă pentru această dinamică: tulburările de somn ale unui copil s-au rezolvat spontan după ce a avut loc „reîntâlnirea” dintre părinți, în timpul unei luni de miere petrecute în doi.

Pe de altă parte, când lucram în maternitate ca neonatolog, am început să conștientizez dificultățile pe care le întâmpinau mamele cu bebelușul lor, imediat după naștere, dar și în lunile următoare. De cele mai multe ori, partenerii lor nu le înțelegeau și nu le împărtășeau vulnerabilitatea, iar asta m-a determinat să formez în maternitate un grup de discuție pentru tați, îndeosebi înainte de naștere. Această inițiativă era menită să le ofere un prilej de a se exprima „ca între bărbați”, de a aborda sexualitatea cuplului înainte și după naștere, precum și aspectele legate de bebeluș și de faptul că „deveneau tați”. Cei mai mulți dintre ei nu știau de ce partenera lor nu se prea arăta interesată de raporturile sexuale în timpul sarcinii, nu știau că mai aveau de așteptat câteva luni bune după naștere pentru ca relațiile intime să revină la normal. În decursul acestor întâlniri, a ieșit la iveală și cât de greu le era unora dintre ei să-și imagineze, înainte de venirea pe lume a bebelușului, cum va arăta viitorul lor; de asemenea, fiecare a constatat că nu era singurul care-și puneă astfel de probleme.

Ulterior, am participat la o serie de cursuri de pregătire pentru naștere, în calitate de pediatru. Scopul oficial era să vorbesc despre naștere și despre șederea în maternitate a bebelușului, precum și despre rolul pediatrului în cazul unei nașteri simple sau al uneia complicate. La cursuri au venit femei însărcinate, adesea în ultimul trimestru, însoțite sau nu de partener. Întâlnirile au fost un bun pretext pentru a aborda relația cu bebelușul înainte și după naștere și mai ales diferențele de la caz la caz. A fost o experiență minunată, întrucât le-a oferit bărbaților ocazia de a se exprima în prezența partenerei lor și de a-și prezenta propriul punct de vedere, lucru care nu putea decât să-i apropie pe viitorii părinți, uniți într-un scop comun. Această experiență mi-a mai scos în evidență ceva, și anume că, în timp ce unii bărbați veneau doar ca să-i facă pe plac partenerei, alții se simțeau deja foarte implicați ca viitori tați și ca parteneri ai mamei. Tot atunci am mai înțeles și că nu puteam să-i despart pe tați de mame, așa cum și copilul are nevoie să-și vadă ambii părinți funcționând împreună, într-o dinamică în care fiecare participă în felul său. Interacțiunile acestui trio îl influențează pe fiecare membru și ajută celula familială să evolueze, să se adapteze la diferitele etape inerente dezvoltării puiului de om.

Luând-o pe acest drum, mi-am intrat din ce în ce mai mult în rolul de pediatru *bărbat*, și adesea le-am provocat pe mame spunându-le că mă interesau mai mult tații decât ele. Așa se face că am atras un număr mai mare de tați la cabinet și am constatat că din ce în ce mai mulți veneau singuri cu bebelușul, profitând de faptul că partenera lor nu putea ajunge. Nu se poate spune însă că venirea lor a schimbat cu ceva lucrurile, întrucât mi-am dat seama cât de indispensabile sunt mamele pentru bunăstarea bebelușului și a copilului mic. Cum se poate integra tatăl când tânăra mamă și bebelușul nu pot fi

separați? Și în acest caz răspunsul a venit tot din partea taților din ziua de azi, prin implicarea de care au dat dovadă, din ce în ce mai devreme, cu mult înaintea nașterii. Datorită ecografiilor efectuate în timpul sarcinii și descoperirilor recente legate de capacitățile senzoriale ale fătului, tații au avut acces la bebelușul „real” și au putut intra în contact cu el încă dinainte de a se naște. Aceste progrese importante le-au permis bărbaților să lase în urmă conceptul unui copil abstract și să intre și ei în joc, exprimându-și, în sfârșit, latura feminină.

Și totuși, cum să-ți găsești locul lângă bebeluș altfel decât prin intermediul mamei – lucru relativ ușor în timpul sarcinii, dar mult mai dificil după? De multe ori, tatăl e complet destabilizat de fuziunea mamă-copil din timpul primelor luni de viață. El va trebui însă să „separe” cele două ființe și să se facă util, fie pentru a prelua ștafeta atunci când mama e oboșită, fie pentru a o ajuta atunci când cade pradă îndoielilor și emoțiilor.

În fine, e grozav să-ți poți exprima latura feminină, dar până când? Și copilul? Care sunt nevoile lui? Sunt diferite în raport cu tatăl sau mama? Cum evoluează acestea în funcție de stadiul de dezvoltare și de vârstă? Cu ocazia consultațiilor periodice ale copiilor, desfășurate uneori pe perioade îndelungate, de la naștere până la pubertate, am constatat că relațiile cu tatăl se pot modifica în funcție de împrejurări și că nimic nu e definitiv. Adesea, „întâlnirea” dintre tată și copil are loc când acesta din urmă traversează o anumită etapă a dezvoltării sale psihomotorii. Constat foarte des cât de important poate fi tatăl în ochii copilului său ori, din contră, cât de mult poate să-i lipsească.

Ce altceva așteaptă un copil din partea tatălui său, dacă nu să fie ajutat, ca subiect de sine stătător, să descopere lumea? Cum poți să devii indispensabil în epoca asta în care femeile

au acces la toate prerogativele profesionale ale bărbaților și revendică egalitatea pe toate planurile, în vreme ce aceștia nu pot cunoaște maternitatea?

Prin urmare, din această perspectivă își propune cartea de față să le răspundă taților, dezvăluindu-le adevăratele mize ale interacțiunii cu copilul lor. Tatăl se îmbarcă într-un proiect aflat în permanentă evoluție, datorată atât schimbărilor neîn-cetate prin care trece copilul în dezvoltarea sa, cât și prezenței active a mamei. De aceea, este important să stabilim reperele fiecărei etape a paternității, care pornesc de la momentul în care bebelușul își recunoaște tatăl, trec prin rolul separator al tatălui și conduc (sau nu) la stabilirea unei autorități, atât față de copil, cât și față de parteneră. Practic, trebuie să se pună în funcțiune un fel de dinamică în trei (sau în mai mulți, dacă mai sunt și alți copii), pentru ca bărbatul să-și găsească locul și să reușească să și-l păstreze din copilărie și până la adolescență, ba chiar și mai târziu. Tatăl are, așadar, un rol de asumat.

1

MIZELE PREZENȚEI PRECOCE A TATĂLUI

În ultimele decenii, bărbații s-au schimbat mult și îi acordă o mare importanță copilului, din ce în ce mai devreme. Se implică atât în timpul sarcinii, cât și în îngrijirea nou-născutului. Uneori, nici nu-și dau seama cât de importantă e prezența lor pentru copil și pentru mamă.

„Un copil singur nu există”, spunea Donald Winnicott¹, și toate cercetările actuale dovedesc că avea dreptate. Așa cum, în viața intrauterină, bebelușul este legat de mama lui, care-i asigură supraviețuirea, tot așa va avea nevoie de un ajutor exterior după naștere, pentru a-și compensa imaturitatea. Când vine pe lume, sistemul său nervos este încă imatur și vor trece ani buni până se vor instala toate funcțiile indispensabile autonomiei și vieții sociale.

Orice program genetic ar avea un copil, dezvoltarea sa se face numai și numai prin interacțiunea cu mediul înconjurător, în special cu **figurile de atașament** care, pentru el, sunt cei

¹ Donald Woods Winnicott (1896-1971), pediatru și psihanalist britanic, cunoscut, printre altele, pentru dezvoltarea unor concepte importante în psihologia copilului, precum „obiectul de tranziție” și „mama suficient de bună”.

doi părinți. **Siguranța afectivă** oferită de apropiații săi îl ajută să capete încrederea de care are nevoie ca să exploreze lumea. Prezența lor îi este, deci, necesară pentru supraviețuire și indispensabilă pentru o dezvoltare corespunzătoare.

Cum poate tatăl să devină și el parte a relației stabilite între mamă și copil încă din timpul sarcinii? Pentru a trece de la stadiul de spectator la cel de actor, trebuie să se facă util și, de ce nu?, indispensabil. Iată ce vom încerca să arătăm aici, insistând asupra faptului că intervenția tatălui trebuie să aibă loc foarte devreme dacă-și dorește să fie recunoscut și să participe la „construcția” copilului. După cum vom vedea, faptul că nu el poartă bebelușul și nu trebuie să fie prezent în permanență lângă nou-născut se poate transforma într-un atu în acest demers dificil în care bărbații au numai de câștigat.

Nu se joacă totul în timpul sarcinii

Dacă am vrea să fim în pas cu moda, bărbatul n-ar mai face nimic altceva decât să vorbească cu fătul și să-l atingă imediat ce începe să miște *in utero*. Altminteri, cum să nu se simtă vinovat, când apar atâtea mărturii ale taților care-și iau paternitatea foarte în serios încă dinainte de naștere? Însă chiar trebuie să aplicăm automat o rețetă, fără să ținem cont de înclinațiile și de libertatea fiecăruia? Dacă bărbatul ar putea să simtă totul întocmai ca o femeie, lumea ar fi deja la curent! Oare mai e nevoie s-o spunem? Nu el poartă copilul în pântec. Acest aspect inevitabil îngreunează stabilirea unei relații, întrucât bărbatul nu simte cum crește în el bebelușul și are nevoie de ceva concret pentru a se imagina în această aventură. S-ar cuveni, așadar, să demontăm fantezmele actuale – ca aceea de a purta un copil sau de a se identifica cu mama – și să reaşezăm paternitatea în experiența de viață a fiecăruia.

Contextul actual

Pentru bărbați, evoluția societății are inconvenientele ei, mai ales în ceea ce privește **planificarea familială** prin mijloacele de contracepție. Emanciparea femeii și ambițiile ei profesionale au dus la amânarea maternității, restrângând astfel numărul de sarcini posibile. În pofida progreselor făcute în domeniul diagnosticului prenatal și în ciuda succeselor înregistrate de procrearea asistată medical, multe cupluri **întâmpină dificultăți în a deveni părinți** din cauza **problemelor legate de vârstă și de infertilitate**, atât la femei, cât și la bărbați. În zilele noastre, de la dorința de a avea un copil și până la sarcina propriu-zisă, așteptarea poate dura de la câteva luni la un an, pentru un cuplu „normal”, ceea ce pare foarte mult într-o societate obsedată de acțiune și de rezultate imediate. Pentru cei nevoiți să apeleze la procrearea asistată medical, încercările pot dura ani buni și nu se soldează întotdeauna cu un rezultat pozitiv. Toate aceste obstacole fac parte din povestea tatălui și îl influențează în felul lui de a fi.

„Vei fi tată!”

Deși vestea e primită cu mare bucurie, adesea în etapa următoare apar îndoielile: „Chiar e adevărat?” „Oare am să fac față?” Așadar, înainte de toate, începe o perioadă de tulburare, dat fiind că face trecerea de la statutul de fiu la cel de tată. Ea marchează trecerea ireversibilă de la o viață lipsită de griji la cea de adult responsabil, parte dintr-o filiație, care e pe punctul de a-și transforma propriii părinți în bunici. Bărbatul devine, în acel moment, elementul care **transmite povestea mai departe**: pentru a deveni tată, se va raporta la propria sa copilărie, precum și la dorința sa de a **reproduce** sau de a

evita anumite tipare, de care este sau nu mulțumit. Inevitabil, se va gândi la propriul său tată (care a fost sau nu prezent alături de el) și la relația lor, pentru a se proiecta, la rândul său, în viitorul propriei sale paternități.

De asemenea, a deveni tată înseamnă a te raporta la propria mamă și, cu această ocazie, a-ți da seama că și partenera ta va deveni mamă, dar nu neapărat la fel ca mama ta. Cum să nu te ia amețeala! Uneori, există tendința de a da bir cu fugiții care se manifestă fie printr-un exces de muncă, fie prin tentația de a comite o infidelitate, numai pentru a scăpa de inevitabil!...

Împărtășind propriile trăiri cu partenera (atunci când acest lucru e posibil), comparându-le cu ale sale, bărbatul poate să reducă **importanța eredității familiale** și să se concentreze asupra relației lor de cuplu și asupra așteptărilor pe care le au împreună.

Când totul devine real: văzul, auzul, pipăitul...

Să amintim un lucru bine știut: în timp ce femeia poartă în sine o mică ființă în dezvoltare, **bărbatul n-o poate aborda decât din exterior**. În ultimele decenii, s-au făcut progrese tehnice care au modificat complet percepția asupra fătului, atât prin dezvoltarea ecografiei, cât și prin descoperirea capacităților senzoriale ale bebelușului în ultimul trimestru de sarcină. Acestea le-au permis bărbaților să-l vadă și să comunice cu el; ca atare, acum nu se mai mulțumesc doar să se gândească la el timp de nouă luni – oricum, n-au nicio înclinație pentru astfel de exercițiu.

Prima ecografie, realizată la 11-12 săptămâni de amenoree², aduce dovada vieții: atunci se vede și se aude cum bate

inima embrionului. Când aude pentru prima dată sunetul ritmat și puternic al bătăilor inimii, bărbatul devine conștient că acolo pulsează viața și că un mecanism extraordinar s-a pus în mișcare. Abia la a doua ecografie – așa-numita ecografie morfologică, efectuată în luna a patra – va descoperi fătul cu totul, sub forma unui bebeluș mic. Atunci îl vede cum se mișcă în lichidul amniotic, poate și cum își sugă degetul mare, și tot atunci află, dacă dorește, sexul copilului. Ultima ecografie, la șapte luni, e mai puțin emoționantă și mai puțin spectaculoasă, întrucât bebelușul e deja mare și nu mai poate fi văzut în întregime.

Abia în ultimul trimestru de sarcină tatăl poate să vină oarecum în întâmpinarea fătului, atingând abdomenul mamei în anumite momente, mai ales seara. Aceste momente în trei, când bebelușul își schimbă poziția, venind să se lipească de mâna tatălui, și când acesta îi vorbește, ajută la recunoașterea reciprocă. **Haptonomia** (comunicarea prin atingere) le permite anumitor bărbați să aprofundeze această relație și să se implice și mai mult în sarcină.

De la apariția acestor inovații tehnice, suntem tentați să credem că depistarea prenatală a anomaliilor elimină orice surpriză neplăcută la naștere (ceea ce este fals) și să îndepărtăm misterul care învăluia cândva fătul: îl urmărim pe cât posibil în plan vizual (ecografia 3D), îi atribuim capacități de relaționare extrem de avansate înainte de naștere și-i conferim o imagine reală pe care încă nu o are. **Investirea afectivă a bebelușului** în timpul sarcinii depinde de propria noastră experiență de viață și trece prin interacțiuni care nu sunt neapărat vizibile sau conștiente. Între **bebelușul imaginar** (cel visat), care nu se poate exprima, și **bebelușul real**, e o cale lungă. Acum e la modă „**întreprerea fantasmei**”, după

² Absența fiziologică a ciclului menstrual pe durata sarcinii.